

განპარგვით ხელყოფის კონდიქცია ქართულ და გერმანულ სამართალში

დავით მაისურაძე

თინათინ წერეთლის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის
მეცნიერი თანამშრომელი

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 982-ე მუხლი ხელყოფის კონდიქციის ცენტრალური ნორმაა, სადაც ჩამოთვლილია ხელყოფის ის ხერხები, რომლებმაც შესაძლოა გამოიწვიოს ხელყოფის უსაფუძვლო გამდიდრება. ეს კი ხელყოფილ პირს აძლევს კონდიქციური მოთხოვნის უფლებას. ამ ჩამონათვალში პირველია თანხმობის გარეშე განკარგვა. არაუფლებამოსილი პირის მიერ საგნის უსასყიდლო განკარგვის სამართლებრივ შედეგებს ეხება აგრეთვე საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის (შემდგომში სკ) 990-ე მუხლი. ამ ორივე მუხლის შესატყვის ნორმებს შეიცავს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის (შემდგომში გსკ) 816-ე პარაგრაფის პირველი ნაწილის, შესაბამისად, პირველი და მეორე წინადადებები.

უსაფუძვლო გამდიდრების ქართული სისტემის განვითარება გამორიცხულია გერმანული კანონმდებლობისა თუ მეცნიერების გვერდის ავლით, ვინაიდან ქართული უსაფუძვლო გამდიდრების სამართალი ყველაზე მეტ მსგავსებას გერმანულთან ამჟღავნებს. რიგ შემთხვევებში, ის სამართლებრივად მნიშვნელოვანი პრობლემური საკითხები, რომლებიც შეიძლება წარმოიშვას ქართულ რეალობაში, გერმანულ სამართლებრივ ტრადიციებში უკვე საკმაოდ კარგად გამოვლენილი, შესწავლილი და დამუშავებულია. გერმანული სასამართლო პრაქტიკა და დოგმატიკა ხშირად გვთავაზობს ერთი და იმავე საკითხის ალტერნატიული მიდგომებით შეფასების მთელ წყებას: გაბატონებული სამეცნიერო პოზიციები, უმცირესობის მოსაზრებები და მართლმსაჯულების შეხედულებები, ხშირ

შემთხვევებში, ურთიერთსაპირისპიროა, მაგრამ გერმანული განვითარებული სამართლებრივი ტრადიციების წყალობით, როგორც წესი, ყველა ეს მოსაზრება ღირებული სამეცნიერო აზრია და ისეთი სამართლის სისტემის ქვეყანაში, როგორიც საქართველოა, მათი გააზრება და გამოყენება მხოლოდ და მხოლოდ წაადგება ქართული სამართლის დახვეწას.

მსგავსების გარდა, ქართულ და გერმანულ კონდიქციის სამართალში არის მნიშვნელოვანი სხვაობებიც. ქართული უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლის სისტემა გადმოღებულია დეტლეფ კონიგის მიერ შემუშავებული პროექტიდან, რომელიც გერმანიაში მეტწილად არ იქნა გაზიარებული. ამასთან, უსაფუძვლო გამდიდრების მოწესრიგება სისტემურ ჰარმონიაში უნდა იყოს კერძო სამართლის სხვა ინსტიტუტებთანაც, რომლებიც, რიგ შემთხვევებში, ქართულ და გერმანულ სამართალში განსხვავებულია. ამიტომ შედარებითი ანალიზის დროს მუდმივად საჭიროა იმის გააზრება, რომ გერმანული მიდგომების გაუაზრებლად გადმოტანა მიზანშეუწონელი იქნება.

ქართულ სამართალში არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვით ხელყოფით კონდიქციასთან დაკავშირებით ფაქტობრივად ყველაფერი გაურკვეველი და ბუნდოვანია. სადავო რჩება თავად განკარგვის არსი და ბუნება. საინტერესოა ასევე რა დოგმატურ სხვაობას იწვევს ქართულ და გერმანულ სამართალში განსხვავებულად მოქმედი გამიჯვნის, აბსტრაქციისა და კაუზალობის პრინციპები. აგრეთვე, ბოლომდე არაა გამორკვეული,

თუ რას გულისხმობს ის წინაპირობები, რომლებიც დაწესებულია არაუფლებამოსილი პირის მიერ განკარგვის კონდიქციისათვის; მათ შორის, რას გულისხმობს უფლებამოსილი და არაუფლებამოსილი პირი, რას გულისხმობს უფლებამოსილი პირის წინაშე გარიგების ნამდვილობა. განსაკუთრებით ბუნდოვანია ქართული კანონმდებლის მიერ უცნაურად ჩამოყალიბებული სამართლებრივი შედეგი ამ კონდიქციისა და მისი გამიჯვნა ზიანის ანაზღაურებისაგან.

I. განკარგვის ცნება ქართულ და გერმანულ სამართალში

განკარგვით ხელყოფის კონდიქციის უმთავრესი წინაპირობა სკ-ის 982 I, II და 990-ე მუხლების (აგრეთვე გსკ-ის 816-ე პარაგრაფის) მიხედვით თავად განკარგვაა. თუმცა კერძო სამართლის ამ ერთ-ერთ უზოგადეს ცნებას ქართულ და გერმანულ ტრადიციაში ზოგჯერ განსხვავებულად იგებენ.

1. განკარგვის ცნება გერმანულ სამართალში

გერმანულ სამართალში განკარგვად (გერმ. *Verfügung*) მიიჩნევა (ჩვეულებრივ: სანივთო) უფლებაზე უშუალო ზემოქმედება, რაშიც იგულისხმება უფლების გადაცემა, დატვირთვა, შინაარსის შეცვლა ანდა გაუქმება.¹ განკარგვა გერმანულ სამართალში გარიგებით, კერძოდ კი განკარგვითი გარიგებით (გერმ. *Verfügungsgeschäft*) ხორციელდება.² მათგან კი, სამართლებრივი შედეგის თვალსაზრისით, განასხვავებენ ვალდებულებით გარიგებებს (გერმ. *Verpflichtungsgeschäft*). ეს უკანასკნელი პირისთვის წარმოშობს მხოლოდ და მხოლოდ შესრულების ვალდებულებას სხვა პირის წინაშე; შესაბამისად მხარეთა შორის აფუძნებს ვალდებულებით ურთიერთობას, რომლის ფარგ-

ლებშიც კრედიტორს უფლება აქვს მოითხოვოს მოვალისაგან რაიმე მოქმედების შესრულება ან მოქმედებისაგან თავის შეკავება. გარიგებისმიერი ვალდებულებები, როგორც წესი, ხელშეკრულების საფუძველზე წარმოიშობა. თუმცა, გამონაკლისის სახით, შეიძლება წარმოიშვას ასევე ცალმხრივი გარიგებიდან, მაგალითად, მხოჭავი დაპირებიდან (გერმ. *Bindendes Versprechen*), გსკ-ის 657-ე პარაგრაფი (შეესაბამება სკ-ის 755-ე მუხლით გათვალისწინებულ ჯილდოს საჯაროდ დაპირებას).³

ვალდებულებითი გარიგებისაგან განსხვავებით, განკარგვითი გარიგება უშუალოდ ზემოქმედებს არსებულ უფლებაზე.⁴ ამიტომ, სამართლებრივი ბრუნვის უსაფრთხოების მიზნებიდან გამომდინარე, განკარგვასთან დაკავშირებით მოქმედებს პრინციპი *numerus clausus*. უფლების მფლობელის უფლებრივ მდგომარეობაზე მათი უშუალო ზემოქმედების გამო, განკარგვა, როგორც წესი, მხოლოდ მაშინაა ნამდვილი, როდესაც განმკარგავს (მაგალითად, გამსხვისებელს) ასეთი განკარგვითი გარიგების დადების განსაკუთრებული უფლებამოსილება აქვს (გერმ. *Verfügungsbefugnis*).⁵ ეს უფლებამოსილება, როგორც წესი, უფლების მფლობელს აქვს (გამონაკლისები: გაკოტრების მმართველი, ანდერძის აღმასრულებელი).⁶ განკარგვის უფლებამოსილება, როგორც განკარგვის ნამდვილობის წინაპირობა, ერთ-ერთი ძირითადი განმასხვავებელი ნიშანია განკარგვითი გარიგებისა ვალდებულებითი გარიგებისაგან.⁷

ვალდებულებითი გარიგებისაგან განსხვავებით, განკარგვითისათვის მოქმედებს ე. წ. პრიორიტეტის პრინციპი. ეს პრინციპი გულისხმობს იმას, რომ განკარგვის უფლებამოსილების მქონე პირს ერთი და იმავე უფლების მხო-

¹ Schulze, R., in: Schulze/Dörner/Ebert/Hoeren/Kemper/Saenger/Schreiber/Schulte-Nölke/Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 816, Rn. 4.

² Brox, H./Walker, W. D., Allgemeiner Teil des BGB, 38. Aufl., 2014, Rn. 104.

³ Dörner, H., in: Schulze/Dörner/Ebert/Hoeren/Kemper/Saenger/Schreiber/Schulte-Nölke/Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., Vor §§ 104-188, Rn. 4.

⁴ BGHZ 101, 26.

⁵ Brox, H./Walker, W. D., Allgemeiner Teil des BGB, 38. Aufl., 2014, Rn. 107.

⁶ Dörner, H., in: Schulze/Dörner/Ebert/Hoeren/Kemper/Saenger/Schreiber/Schulte-Nölke/Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., Vor §§ 104-188, Rn. 4.

⁷ Brox, H./Walker, W. D., Allgemeiner Teil des BGB, 38. Aufl., 2014, Rn. 109.

ლოდ ერთხელ განკარგვის უფლება აქვს; ყველა მომდევნო განკარგვა ბათილია. მაგალითად, მესაკუთრეს არ აქვს უფლება, ნივთი რამდენიმეჯერ გაასხვისოს. პირველი განკარგვის შემდეგ იგი კარგავს საკუთრების უფლებას და, შესაბამისად, განკარგვის უფლებამოსილებასაც. პრიორიტეტის პრინციპი არ მოქმედებს ვალდებულებით გარიგებაზე: პირს შეუძლია ერთი და იგივე ვალდებულება მრავალი სხვადასხვა მოვალის წინაშე იკისროს და, ამ შემთხვევაში, დროში პირველი უფლებით უპირატესი არ იქნება. მაგალითად, ნივთის მესაკუთრეს შეუძლია ერთი და იგივე ნივთი სამ სხვადასხვა პირს სამი სხვადასხვა ხელშეკრულებით მიჰყიდოს; თითოეული ნასყიდობა ნამდვილი იქნება; მართალია, გამყიდველი ვალდებულების შესრულებას მხოლოდ ერთხელ შეძლებს, მაგრამ დანარჩენ მოვალეებს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა წარმოეშობათ.⁸

განკარგვითი გარიგება, როგორც წესი, წარმოადგენს ხელშეკრულებას. თუმცა არსებობს ცალმხრივი განკარგვითი გარიგებებიც. ამასთანავე, განკარგვითი გარიგებების უმეტესობა სანივთო გარიგებაა, რადგანაც ისინი სანივთო აბსოლუტურ უფლებებზე ახდენენ უშუალო ზეგავლენას მაშინ, როდესაც ვალდებულებითი გარიგებები მხოლოდ ვალდებულებითი ურთიერთობის მონაწილე მხარეთა ერთმანეთის მიმართ რელატიურ უფლებებს შეეხება. ამიტომ ზოგჯერ განკარგვითი გარიგების სინონიმად სანივთო გარიგებას იყენებენ. თუმცა ამ ორი ცნების სინონიმებად გამოყენება არაზუსტია, რადგანაც განკარგვითი გარიგებები ვალდებულებითი სამართალშიც არსებობს. მაგალითად, მოთხოვნის დათმობა გერმანიაში ვალდებულებითი სამართლის ფარგლებშია მოწესრიგებული⁹ (გსკ-ის 398 პარაგრაფი; თუმცა საქართველოში მას შესაბამება სკ-ის 199-ე მუხლი, რომელიც სანივთო სამართლის თავშია მოთავსებული).

2. გამიჯვნის და აბსტრაქციის პრინციპები გერმანიაში

გერმანიაში მოქმედი (გერმ. *Trennungsprinzip*) გამიჯვნის პრინციპის მიხედვით, განკარგვითი და ვალდებულებითი გარიგება სამართლებრივად ყოველთვის სხვადასხვა და დამოუკიდებლად სრულფასოვან გარიგებებს წარმოადგენს, მიუხედავად იმისა, რომ შეიძლება რეალობაში ისინი ერთმანეთს ემთხვეოდეს.¹⁰ მაგალითად, მოძრავი ნივთის შეძენის ერთი მარტივი აქტი სამართლებრივად თავის თავში სამ სხვადასხვა გარიგებას აერთიანებს: 1) ვალდებულებით გარიგებას, რომლითაც მყიდველი და გამყიდველი ნივთისა და თანხის გადაცემის ურთიერთვალდებულებებს კისრულობენ; 2) ნივთის საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულება; 3) თანხის საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულება. სწორედ გამიჯვნის პრინციპის მოქმედების გამო ითვლება განკარგვა გარიგებად. სამართლის იმ სისტემებში, სადაც გამიჯვნის პრინციპს უარყოფენ, განკარგვა ან უბრალოდ სამართლებრივად მნიშვნელოვანი რეალაქტია, რომელზედაც არ ვრცელდება გარიგების ნამდვილობის (და, შესაბამისად, არც ხელშეკრულების ნამდვილობის) წინაპირობები (ტრადიციის პრინციპი), ანდა განკარგვას, როგორც დამოუკიდებელ აქტს, საერთოდ არ აქვს სამართლებრივი მნიშვნელობა; ან უკეთ: განკარგვა ანუ სანივთო უფლებაზე უშუალო ზემოქმედება იმავე გარიგებით ხორციელდება, რომლითაც მხარეებს ვალდებულებები წარმოეშობათ (ერთიანობის პრინციპი).

მეორე პრინციპი, რომელიც გერმანულ სამართალში მოქმედებს, არის აბსტრაქციის პრინციპი (გერმ. *Abstraktionsprinzip*), რომლის მიხედვითაც განკარგვის სამართლებრივი საფუძველი ანუ *causa*, მართალია, შეიძლება იყოს ვალდებულებითი გარიგება, მაგრამ ეს *causa* თავად განკარგვითი გარიგების შინაარსით არაა მოცული. სხვაგვარად, განკარგვითი გარიგება ყოველთვის აბსტრაქტულია. შედეგად, განკარგვითი გარიგების ნამდვილობა დამოკიდებული

⁸ Brox, H./Walker, W. D., Allgemeiner Teil des BGB, 38. Aufl., 2014, Rn. 110.

⁹ Brox, H./Walker, W. D., Allgemeiner Teil des BGB, 38. Aufl., 2014, Rn. 104.

¹⁰ Looschelders, D., Schuldrecht, Allgemeiner Teil, 16. Aufl., 2018, § 1, Rn. 28.

არაა მისი სამართლებრივი საფუძვლის – ვალდებულებითი გარიგების – ნამდვილობაზე. აბსტრაქციის პრინციპის მიზანიც სწორედ ისაა, რომ აბსტრაქტული გარიგება ხელშეუხებელი დატოვოს კაუზალური გარიგების ნაკლის დროს და ამით უზრუნველყოს სამართლებრივი ბრუნვის უსაფრთხოება.¹¹

3. განკარგვის სამართლებრივი ბუნება და არსი ქართულ სამართალში

სკ-ის შემუშავებისას უარი ითქვა გერმანულ სამართალში გაბატონებულ აბსტრაქციის პრინციპზე და, კოდექსზე მომუშავე სამართალმცოდნეთა ცნობით, აგრეთვე გამიჯვნის პრინციპზედაც. გერმანულ მწყობრ სისტემაზე უარის თქმას ქართული სამართლის მეცნიერება იძულებული უნდა გაეხადა, თავად შეექმნა ალტერნატიული სისტემა. თუმცა, სამუხაროდ, ასე არ მოხდა: სამოქალაქო კოდექსის სიტყვასიტყვითი გაგება, ხშირ შემთხვევაში, არ იძლევა ერთმნიშვნელოვანი პოზიციის განვითარების საშუალებას; სასამართლო პრაქტიკა და სამართლის მეცნიერება კი ამ საკითხის სიღრმისეულ შესწავლას, ფაქტობრივად, მხოლოდ ახლა იწყებს. პრაქტიკულად განკარგვის ცნების ყველა ძირითადი ასპექტი დღეისათვის ქართულ სამართალში ჯერ კიდევ სადავო ან ბუნდოვანია.

ცალსახაა ის, რომ სამოქალაქო კოდექსის მონესრიგება ადგილს არ ტოვებს აბსტრაქციის პრინციპისათვის. ეს ასეც იყო ჩაფიქრებული კოდექსზე მომუშავე კომისიის მიერ. ეს ცალსახად ჩანს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 186-ე მუხლის სიტყვათწყობიდან, რომლის მიხედვითაც ნივთზე საკუთრების გადასასვლელად, გარდა ნივთის გადაცემისა, საჭიროა აგრეთვე ეს მოხდეს „ნამდვილი უფლების საფუძველზე“. ნამდვილ უფლებაში იგულისხმება კაუზალური ვალდებულებითი გარიგებიდან წარმოშობილი მოთხოვნის უფლება საკუთრების გადაცემისა. ამდენად, განკარგვა საქართველოში ვალდებულებისაგან აბსტრაქტული

არაა, რადგანაც განკარგვის წინაპირობა ნამდვილი ვალდებულებითი გარიგებაა.

აზრთა სხვადასხვაობაა გამიჯვნის პრინციპთან დაკავშირებით. მკვლევართა ერთი ნაწილი გამიჯვნის პრინციპს ქართულ კანონმდებლობაში უარყოფს ანდა მის პრაქტიკულ მხარეს აბსტრაქციის პრინციპის გარეშე საერთოდ არ აღიარებს, რაც საბოლოო ჯამში სხვა არაფერია, თუ არა გამიჯვნის პრინციპზე უარის თქმა.¹² გამიჯვნის პრინციპზე უარის თქმა კი ნიშნავს განკარგვითი გარიგების უარყოფასაც; ე. ი. ამ პოზიციის მომხრეთა თვალსაზრისით, ყოველი განკარგვა გარიგების გარეშე ხორციელდება, მხოლოდ და მხოლოდ რეალაქტია.

უფრო დამაჯერებელი არგუმენტებით გამყარებული და სწორი ჩანს მეორე შეხედულება, რომლის თანახმად, ქართულ კანონმდებლობაშიც უნდა ვაღიაროთ გამიჯვნის პრინციპი, რადგან მას აბსტრაქციის პრინციპის გარეშეც აქვს თავისი ღირებულება და პრაქტიკული მნიშვნელობა.¹³ მიუხედავად იმისა, რომ კოდექსზე მუშაობისას კომისია უფრო მეტად გამიჯვნის პრინციპის უარყოფისაკენ იხრებოდა, დღეისათვის მეორე შეხედულება უკვე შეიძლება ჩავთვალოთ ლიტერატურასა და სასამართლო პრაქტიკაში გაბატონებულ შეხედულებად.¹⁴

¹² ჭანტურია, ლ., უძრავ ნივთებზე საკუთრება, 2003, გვ. 183; ჭანტურია, ლ., კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, 2013, გვ. 137; თოთლაძე, ლ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი II, ჭანტურია (რედ.), 2018, მუხ. 180, ველი 3 და შემდგომი.

¹³ რუსიაშვილი, გ., გამიჯვნის პრინციპი ქართულ სანივთო სამართალში, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 1/2019, გვ. 20 და შემდგომი და იქ მითითებული ლიტერატურა: რუსიაშვილი, გ., კაზუსები სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, 2015, გვ. 257 და შემდგომი; ზარანდია, თ., სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2019, გვ. 317 და შემდგომი; ჭეჭელაშვილი, ზ., მოძრავ ნივთებზე საკუთრების გადაცემა, ქართული კერძო სამართლის კრებული I, 2004, 90-ე და მომდევნო გვერდები; მარიაშიძე, გ., კაზუსები სანივთო სამართალში, I, 2014; ზოიძე, ბ., ქართული სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2003, გვ. 9 და შემდგომი; მე-2 გამოცემა, გ., არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვით გამოწვეული ხელყოფის კონდიქცია, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი 7/2020, გვ. 39 და შემდგომი.

¹⁴ იხ. რუსიაშვილი, გ., გამიჯვნის პრინციპი ქართულ სანივთო სამართალში, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 1/2019, გვ. 21 და იქ მითითებული გადანაცემილებები, კერძოდ: საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1283-1538-09; საქართველოს

¹¹ Brox, H./Walker, W. D., Allgemeiner Teil des BGB, 38. Aufl., 2014, Rn. 117 ff.

ამ მეცნიერული დავის ფარგლებში მსჯელობა, როგორც წესი, ძირითადად გაშლილია საკუთრების გადაცემის გარშემო და შედარებით უკანაა გადაწეული განკარგვის სხვა შემთხვევები. გასათვალისწინებელია, მაგალითად, ისეთი ხელშეკრულება, როგორიცაა მოთხოვნის დათმობა (სკ-ის 199 მუხლი). სკ-ის 199 II მუხლის თანახმად, მოთხოვნის დათმობა ხელშეკრულებაა. ეს ხელშეკრულება, ცხადია, არაა ვალდებულებითი გარიგება, რადგან ამ ხელშეკრულებით უშუალოდ ხდება უფლებაზე ზემოქმედება. ე. ი. აქ საქმე გვაქვს სამოქალაქო კოდექსით მოწესრიგებულ იმ შემთხვევაზე, როდესაც განკარგვა ხდება გარიგებით და არა რეალაქტით და, ცხადია, ეს გარიგება განკარგვითია.¹⁵

სამოქალაქო კოდექსით მოწესრიგებული ცალმხრივი განკარგვითი გარიგების მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ უძრავ ნივთზე საკუთრების ან სხვა უფლების მიტოვება (სკ-ის 184-ე მუხლი).¹⁶ მუხლი ცალსახად მიუთითებს, რომ უფლების ასეთი განკარგვისათვის აუცილებელია განცხადება და მისი რეგისტრაცია. აღსანიშნავია, რომ უძრავ ნივთზე საკუთრების ან სხვა უფლების მიტოვების განცხადებას ნების გამოვლენად მიიჩნევენ აგრეთვე ის ავტორებიც, რომლებიც ქართულ სამართალში სანივთო გარიგების არსებობას არ აღიარებენ.¹⁷ ისეთი ნების გამოვლენა კი, რომელიც სამართლებრივ შედეგს უშუალოდ, სხვა ნების გამოვლენის თანაქმედების გარეშე იწვევს, სხვა არაფერია, თუ არა ცალმხრივი გარიგება.¹⁸ ამდე-

ნად, სანივთო (განკარგვითი) გარიგების უარყოფელ ავტორებსაც პირდაპირ თუ არაპირდაპირ უწევთ იმის აღიარება, რომ განკარგვა ზოგ შემთხვევაში მაინც ისეთი გარიგებით ხორციელდება, რომელიც, რა თქმა უნდა, ვერ იქნება ვალდებულებითი ხასიათისა გარიგება.

გერმანულ დოქტრინაში გამოთქმულია შეხედულება, რომ ზოგიერთი აღმჭურველი უფლების გამოყენება, როგორიცაა, მაგალითად, შეცილება, მოშლა, გასვლა, შესაგებლის წარდგენა წარმოადგენს განკარგვას ცალმხრივი გარიგების სახით იმ შემთხვევებში, როდესაც უფლების მფლობელი ამ გარიგებებით რომელიმე უფლებაზე ახდენს უშუალო ზეგავლენას.¹⁹ გერმანიაში საკმაოდ საკამათო ეს შეხედულება შეიძლება, ნაწილობრივ მაინც, უფრო მისაღები იყოს ქართული კანონმდებლობის პირობებში და სამომავლო კვლევის საგნად იქცეს. კერძოდ, აბსტრაქციის პრინციპის არარსებობისა და კაუზალობის პრინციპის მოქმედების პირობებში, ვალდებულებითი გარიგების გამაბათილებელ შესაგებელს, რიგ შემთხვევებში, სანივთოსამართლებრივი ეფექტიც აქვს: მაგალითად, სანივთო გარიგების საფუძვლად დადებული კაუზალური ვალდებულებითი გარიგების შეცილება განკარგვასაც აბათილებს. ამდენად, ვალდებულებითი გარიგების შეცილება ზოგჯერ უშუალოდ ზემოქმედებს არა მხოლოდ ვალდებულებით, არამედ სანივთო მდგომარეობაზე და, შესაძლებელია, ამ გაგებით განკარგვით გარიგებადაც იქნას მიჩნეული.²⁰

სამწუხაროდ, ქართულ სამართლებრივ ტრადიციაში სადავოა არა მხოლოდ განკარგვის განხორციელების სამართლებრივი ბუნება – ე. ი. საკითხი იმის თაობაზე, განკარგვა ხდება რეალაქტით თუ გარიგებით – არამედ ასევე თავად განკარგვის არსიც. კერძოდ, საქართველოს სამართლო პრაქტიკაში არის შემთხვევები,

უზენაესი სასამართლო N ას-221-213-2012; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-483-457-2012; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-304-289-2013; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1147-1094-2013; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1504-1424-2017.

¹⁵ იხ. რუსიაშვილი, გ., გამიჯვნის პრინციპი ქართულ სანივთო სამართალში, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 1/2019, გვ. 23.

¹⁶ სხვა მაგალითებისათვის იხ. რუსიაშვილი, გ., გამიჯვნის პრინციპი ქართულ სანივთო სამართალში, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 1/2019, გვ. 23.

¹⁷ თოთლაძე, ლ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი II, ჟანტურია (რედ.), 2018, მუხ. 184, ველი 2.

¹⁸ Brox/Walker, Allgemeiner Teil des BGB, 38. Aufl., Rn. 96 ff; მაისურაძე, დ./დარჯანია, თ./პაპუაშვილი შ., სამოქალაქო

ლაქო კოდექსის ზოგადი ნაწილი, კაზუსების კრებული, 2017, გვ. 35; შდრ. კერესელიძე, უზოგადესი ცნებები, 2009, გვ. 232-233, 240-242; ასევე ჟანტურია, შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, 2000, გვ. 311-315, 329-330.

¹⁹ Thomale, Chris, Die Einrede als materielles Gestaltungsrecht in AcP 212 (2012) S. 920-970

²⁰ თავად განკარგვითი გარიგების შეცილების შესახებ იხ. ქვემოთ IV. 2.

როდესაც ვალდებულებითი გარიგების დადება მიჩნეულია განკარგვად.²¹ მაგალითად, ზოგ შემთხვევაში ჩუქების²² ან ნასყიდობის²³ ხელშეკრულებებს სასამართლო განკარგვად აფასებს. ამით სასამართლო გააზრებულად თუ გაუაზრებლად ფაქტობრივად იხრება კონსენსუალობის პრინციპის აღიარებისაკენ, რომელსაც საქართველოს კანონმდებლობის პირობებში არ აქვს დასაყრდენი კანონში. განკარგვა ქართულ სამართალშიც, ისევე, როგორც გერმანულში, ყოველგვარი ფართო და ვიწრო გაგებების გარეშე, ერთმნიშვნელოვნად უნდა გულისხმობს უფლების არსზე ანდა მის შინაარსზე უშუალო ზემოქმედებას უფლების გადაცემის, დატვირთვის, შინაარსის შეცვლის ანდა გაუქმების გზით.²⁴

II. არაუფლებამოსილი პირი

გსკ-ის 816 I პარაგრაფის თანახმად, ხელყოფის კონდიქციიდან მოთხოვნის უფლება წარმოიშობა მაშინ, როდესაც განკარგვა მოხდება არაუფლებამოსილი პირის მიერ. არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვა ასევე ნახსენები სკ-ის 990 I მუხლშიც. რაც შეეხება სკ-ის 982 I მუხლს, აქ, მართალია, სიტყვიერად მოხსენიებული არაა „არაუფლებამოსილი პირი“, მაგრამ ფაქტობრივად სწორედ განკარგვის უფლებამოსილების არმქონე პირია აღწერილი სიტყვებში „პირი, რომელიც ხელყოფს [განკარგავს] მეორე პირის სამართლებრივ სიკეთეს მისი თანხმობის გარეშე“. ამდენად, არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვით ხელყოფის კონდიქციის მოვალე როგორც ქართულ, ისე გერმანულ

ნულ სამართალში, არის „არაუფლებამოსილი პირი“. ცხადია, აქ განკარგვის უფლებამოსილების არქონა იგულისხმება.

განკარგვის უფლებამოსილება საკუთრების უფლების ფუნდამენტური ელემენტია სარგებლობისა და ნაყოფის მიღების უფლებასთან ერთად.²⁵ შესაბამისად, განკარგვის უფლებამოსილება არ აქვს მას, ვინც არაა განკარგვით გადაცემული უფლების მესაკუთრე.²⁶

თუმცა, გამონაკლის შემთხვევებში, შეიძლება უფლების მესაკუთრეც იყოს განკარგვაზე არაუფლებამოსილი პირი, თუ მას ჩამორთმეული ან შეზღუდული აქვს განკარგვის უფლებამოსილება.²⁷ განკარგვის უფლებამოსილების შეზღუდვის რამდენიმე შემთხვევა საქართველოს კანონმდებლობითაა დარეგულირებული. ასეთია, მაგალითად სკ-ის 513-ე მუხლი, რომლის მიხედვითაც, თუ მყიდველმა გამოსყიდვის უფლების განხორციელებამდე გაასხვისა ნაყიდი ნივთი, ასეთი გასხვისება ბათილია. ამასთან, განკარგვის ეს შეზღუდვა მოქმედებს მაქსიმუმ 10 წლის განმავლობაში, რადგან გამოსყიდვის უფლებით დადებული ნასყიდობისას გამოსყიდვის ვადა სკ-ის 514-ე მუხლის თანახმად, 10 წელს არ შეიძლება აღემატებოდეს.²⁸ განკარგვის უფლებამოსილების შეზღუდვის კანონით დადგენილ საფუძვლად ლიტერატურაში მიჩნეულია ასევე სკ-ის 945-ე მუხლი.²⁹

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია შეხედულება, რომ გარდა კანონის მიერ ზუსტად განსაზღვრული შემთხვევებისა, განკარგვის უფლებამოსილების შეზღუდვა ხელშეკრულებით დასაშვებია მხოლოდ დროებით ანდა პირის სიცოცხლის ხანგრძლივობით (მაგალითად ჩუქება იმ პირობით, რომ დასაჩუქრებული ნივთს არ გაასხვისებს ან არ დატვირთავს მჩუქებლის სიცოცხლეში). ერთი მხრივ, ასეთი სახელშეკრულებო შეზღუდვის დასაშვე-

²¹ ამის შესახებ. იხ. რუსიაშვილი, გ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ჭანჭურია (რედ.), 2017, მუხ. 102, ველი 6.

²² საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-8-6-2013.

²³ საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-918-876-2013; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-236-497-08; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-236-497-08.

²⁴ იხ. რუსიაშვილი, გ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ჭანჭურია (რედ.), 2017, მუხ. 102, ველი 5 და შემდგომი; Schulze, R., in: Schulze/Dörner/Ebert/Hoeren/Kemper/Saenger/Schreiber/Schulte-Nölke/Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 816, Rn. 4.

²⁵ ზარანდია, თ., სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2019, გვ. 223.

²⁶ BGH NJW 1990, 2680; BGH NJW 1980, 176.

²⁷ რუსიაშვილი, გ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ჭანჭურია (რედ.), 2017, მუხ. 102, ველი 11 და შემდგომი.

²⁸ ზარანდია, თ., სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2019, გვ. 225.

²⁹ ზარანდია, თ., სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2019, გვ. 225.

ბოზის უარყოფა იქნებოდა სახელშეკრულებო თავისუფლების პრინციპიდან გაუმართლებელი გადახვევა, მეორე მხრივ კი, განკარგვის უფლებამოსილების სახელშეკრულებო დათქმით შეუქცევადად და მარადიულად გაუქმება საკუთრების უფლებას დაუკარგავდა აზრს. ამიტომ გაუსხვისებლობის დათქმის დასაშვებობა მხოლოდ მისი დროებითი ხასიათის პირობებში შუალედურ პოზიციადაა მიჩნეული.³⁰

ასეთი შუალედური პოზიცია მაინც ბუნდოვანია („დროებით“ ზედმეტად განუსაზღვრელია) და მაინც არათანაზომიერად დიდ შეზღუდვას აწესებს უფლების მფლობელისათვის. უფლების მფლობელის³¹ უსაფრთხოებასა და თავისუფლებას გაცილებით უკეთ უზრუნველყოფს გერმანული კანონმდებლობა. გსკ-ის 137 1 პარაგრაფის მიხედვით, გასხვისებადი უფლების განკარგვის უფლებამოსილება არ შეიძლება გარიგებით გამოირიცხოს ან შეიზღუდოს. გარდა უფლების მფლობელისა, ეს ჩანაწერი უზრუნველყოფს სამართლებრივი ბრუნვის უსაფრთხოებასა და თავისუფლებასაც, რამდენადაც გამორიცხავს კერძო ავტონომიის გზით *res extra commercium*-ის წარმოქმნას.³² გარდა ამისა, გერმანული კანონმდებელი სათანადოდ იცავს კერძო ავტონომიის პრინციპსაც, რამდენადაც გსკ-ის 137 2 პარაგრაფი აწესებს, რომ პირველი წინადადებით გათვალისწინებული აკრძალვა არ ეხება იმ ვალდებულების სამართლებრივ ძალას, რომლითაც პირი კისრულობს ვალდებულებას, არ განკარგოს უფლება.³³ ამ ჩანაწერით კანონმდებელი სახელშეკრულებო დათქმას ნამდვილად ტოვებს მხოლოდ ვალდებულებით ურთიერთობაში, ხოლო სანივთო სამართლებრივი ეფექტი დათქმას არ აქვს. ამდენად, თუ განკარგვის შემზღუდველ ან ამკრძალავ სახელშეკრულებო პირობას დაარღვევს

ვალდებულებითი ურთიერთობის მონაწილე, ეს ვალდებულების დარღვევად ჩაითვლება. თუმცა, ამავე დროს, განკარგვის უფლებამოსილება უფლების მფლობელ პირს ჩვეულებრივ რჩება მესამე პირებთან ურთიერთობაში. ამიტომ განკარგვის უფლებამოსილების ხელშეკრულებით შეზღუდვის ან გაუქმების შემთხვევაში, გერმანიაში განკარგვაზე არაუფლებამოსილი პირი გსკ-ის 816 პარაგრაფის გაგებით არ იქნება სახეზე. ეს მიდგომა გასაზიარებელია ქართულ სამართალშიც.

არაუფლებამოსილ პირად ჩაითვლება აგრეთვე თანამესაკუთრე, რომელიც უფლებას განკარგავს სხვა თანამესაკუთრის თანხმობის გარეშე.³⁴

არაუფლებამოსილი არაა პირი, რომელიც, მართალია არაა უფლების მესაკუთრე, მაგრამ მისგან ან კანონით აქვს განკარგვის უფლებამოსილება მინიჭებული. სკ-ის 102 I მუხლის მიხედვით, უფლებამოსილ პირს შეუძლია, წინასწარი თანხმობა განაცხადოს სხვა პირის მიერ მისი უფლების განკარგვაზე. მართალია, ამ წინასწარი თანხმობის მქონე პირს სკ-ის 102 I მუხლი „არაუფლებამოსილ პირს“ უწოდებს, მაგრამ მხოლოდ თანხმობამდელი პერსპექტივიდან: ე. ი. აქ რეალურად იგულისხმება უფლების მფლობელისაგან განსხვავებული სხვა პირი, რომელიც ნებართვის გარეშე განკარგვაზე უფლებამოსილი არ იქნებოდა. ამდენად, წინასწარი ნებართვის შემთხვევაში სახეზე არ იქნება არაუფლებამოსილი პირი სკ-ის 982 I და 990 I მუხლების გაგებით. სკ-ის 102 I მუხლს შეესაბამება გსკ-ის 185 I პარაგრაფის ანალოგიური ფორმულირებით.³⁵

რამდენადაც განკარგვა ხორციელდება გარიგების საშუალებით, მასზე ვრცელდება სკ-ის 103-ე და შემდგომი მუხლებიც წარმომადგენლობის თაობაზე. განკარგვითი გარიგება, ისე-

³⁰ ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ. ზარანდია, თ., სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2019, გვ. 224 და შემდგომი.

³¹ BGHZ 19, 359.

³² BGHZ 56, 278.

³³ კროპპოლერი, ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, 2014, § 137, ველი 1; Dörner, H., in: Schulze/Dörner/Ebert/Hoeren/Kemper/Saenger/Schreiber/Schulte-Nölke/Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 137, Rn. 1 ff.

³⁴ რუსიაშვილი, გ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 102, ველი 14 და იქ მითითებული სასამართლო გადაწყვეტილებები: საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-178-167-2014; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-8-6-2013.

³⁵ იხ. Dörner, H., in: Schulze/Dörner/Ebert/Hoeren/Kemper/Saenger/Schreiber/Schulte-Nölke/Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 185, Rn. 1 ff.

ვე, როგორც ყველა სხვა გარიგება, შეიძლება დაიდოს წარმომადგენლის მიერ. შესაბამისად, თუკი წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება გულისხმობს განკარგვითი გარიგების დადების უფლებას, ამ შემთხვევაშიც სახეზე იქნება უფლებამოსილი პირის მიერ განკარგვა და არა არაუფლებამოსილის მიერ.

გაბატონებული და სწორი შეხედულების მიხედვით, სკ-ის 102 II მუხლითა და გსკ-ის 185 II, ვარ. 1 პარაგრაფით გათვალისწინებული მოწონება არ ნიშნავს არაუფლებამოსილი განმკარგავის ქცევას უფლებამოსილ განმკარგავად.

III. უფლებამოსილი პირი, როგორც კონდიქციის კრედიტორი

სკ-ის 982 I და II ნაწილები კონდიქციის კრედიტორად ასახელებენ „უფლებამოსილ პირს“. აგრეთვე „უფლებამოსილი პირია“ კრედიტორი სკ-ის 990 I მუხლით განსაზღვრული მიღებულის უკან დაბრუნების ვალდებულებისა. გსკ-ის 816 I 1, 2 პარაგრაფი კრედიტორად ასახელებს უფლებამოსილ პირს (*der Berechtigte*).

ძირითადად, უფლებამოსილი პირია ის, ვისაც აქვს განკარგვის უფლებამოსილება, ე. ი. უფლების მფლობელი. თუმცა, არ იქნება სწორი, თუ ამ გაგებით „უფლებამოსილ პირს“ განვმარტავთ ნეგატიურად, როგორც უკვე განხილული „არაუფლებამოსილი პირისგან“ განსხვავებულ პირს. უფლებამოსილი და არაუფლებამოსილი პირის ცნებები, ამ მუხლების გაგებით, არაა სრულიად არათანაკვეთადი და ურთიერთგამომრიცხავი. კერძოდ, შესაძლებელია, პირი იყოს არაუფლებამოსილი პირი სკ-ის 982-ე და 990-ე მუხლების გაგებით (არ ჰქონდეს დამოუკიდებლად განკარგვის უფლებამოსილება), მაგრამ ამავე დროს, იყოს ამავე მუხლებით გათვალისწინებული მოთხოვნების კრედიტორი და, ამ გაგებით, წარმომადგენდეს უფლებამოსილ პირს. მაგალითად, თანამესაკუთრე დამოუკიდებლად, სხვა თანამესაკუთრეთა გარეშე ვერ განკარგავს თანასაკუთრებაში არსებულ ქონებას.³⁶ ამ გაგებით იგი არაუფლებამოსილი პირია და თანამესაკუთრეთა თანხმობის გარეშე თანასაკუთრების მესამე პირზე გასხვისების შემთხვევაში, იქცევა სკ-ის 982-ე მუხლით გათვალისწინებული მოთხოვნის მოვალედ. მეორე მხრივ, თანამესაკუთრე შეიძლება მოგვევლინოს როგორც კრედიტორი ამავე მუხლით გათვალისწინებული მოთხოვნისა და, ამ გაგებით, იგი სწორედ ამ მუხლში ნახსენები „უფლებამოსილი პირია“.³⁷

საპირისპირო შემთხვევაა სახეზე, როდესაც პირს აქვს ქონების განკარგვის უფლებამოსილება, მაგრამ ამავე ქონების სხვა პირის მიერ განკარგვის შემთხვევაში ვერ იქნება სკ-ის 982 I და II ნაწილებით ანდა 990 I მუხლით განვლილი მოთხოვნების კრედიტორი. მაგალითად, პირი, რომელსაც უფლების მფლობელმა მიანიჭა განკარგვის უფლებამოსილება სკ-ის 102 I-ით ანდა სკ-ის 107-ე მუხლის შესაბამისად, ცხადია, თავად აქვს განკარგვის უფლებამოსილება, მაგრამ თუ მის ნაცვლად სხვა, არაუფლებამოსილი პირი განახორციელებს განკარგვას, მიღებულის უკან დაბრუნების მოთხოვნა წარმოეშობა არა მას, არამედ უფლების მფლობელს. ამ გაგებით, პირი, რომელსაც უფლების მფლობელმა მიანიჭა განკარგვის უფლებამოსილება, ვერ იქნება „უფლებამოსილი პირი“ ანუ კონდიქციის კრედიტორი.

სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ზემოაღნიშნულ მუხლებსა და პარაგრაფში ნახსენები „უფლებამოსილი“ და „არაუფლებამოსილი პირების“ ცნებებში „უფლებამოსილება“ სხვადასხვა რამისკენაა მიმართული: მოვალის არაუფლებამოსილება გულისხმობს დამოუკიდებლად განკარგვის უფლებამოსილების არქონას, ხოლო კრედიტორის უფლებამოსილება გულისხმობს საკუთარ ხარჯზე სხვისი გამდიდრების უკან დაბრუნების მოთხოვნის უფლებამოსილებას. ე. ი. სიტყვები „უფლებამოსილი პირი“ სინონიმია „კონდიქციის კრედიტორისა“ და არანაირი ხარისხით არ აკონკრეტებს მას: ისევე, როგორც

ლებები: საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-178-167-2014; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-8-6-2013.

³⁷ Schulze, R., in: Schulze/Dörner/Ebert/Hoeren/Kemper/Saenger/Schreiber/Schulte-Nölke/Staudinger (Hrsg.) *Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar*, 8. Aufl., § 816, Rn. 3.

³⁶ რუსიაშვილი, გ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ტანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 102, ველი 14 და იქ მითითებული სასამართლო გადაწყვეტი-

კონდიქციის სხვა შემთხვევებში, აქაც კრედიტორია ის, უშუალოდ ვის ხარჯზედაც გამდიდრდა მოვალე.

IV. განკარგვის ნამდვილობა უფლებამოსილი პირის წინაშე

გსკ-ის 816 I 1 პარაგრაფის მიხედვით, არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვის კონდიქცია შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ეს განკარგვა უფლებამოსილი პირის წინაშე ნამდვილია (*Verfügung, die dem Berechtigten gegenüber wirksam ist*). ანალოგიურ ჩანაწერს ვხვდებით სკ-ის 990 I მუხლშიც. ასეთი ჩანაწერი არ არის სკ-ის 982-ე მუხლში, ხელყოფის კონდიქციის ცენტრალურ ნორმაში, მაგრამ ცხადია, იგულისხმება სიტყვაში „განკარგვა“, რადგან არანამდვილი განკარგვის შემთხვევაში სანივთო უფლებრივი მდგომარეობა არც იცვლება და, შესაბამისად, არც არაუფლებამოსილი განმკარგავი და არც კეთილსინდისიერი მესამე პირი მდიდრდება უფლებამოსილი პირის ხარჯზე.

1. შემძენის კეთილსინდისიერება

უფლებამოსილი პირის წინაშე განკარგვის ნამდვილობაში, უპირველესად, სწორედ შემძენის კეთილსინდისიერება იგულისხმება. ცხადია, არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვა მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნება ნამდვილი, თუ განკარგვის მიმღები კეთილსინდისიერი შემძენია.³⁸ გერმანიაში კეთილსინდისიერი შემძენის მომწესრიგებელი ნორმებია გსკ-ის 932-ე და შემდგომი პარაგრაფები, 936, 892 და შემდგომი, ასევე 1032 II, 1138, 1155 და შემდგომი პარაგრაფები, 1192, 1200, 1207, 1208, 2366 და შემდგომი პარაგრაფი. ქართულ სამართალში უძრავი ნივთების კეთილსინდისიერი შემძენისათვის მნიშვნელოვანია სკ-

ის 185-ე მუხლი, 312-ე მუხლი.³⁹ მოძრავი ნივთების კეთილსინდისიერი შემძენის შეეხება სკ-ის 187-ე მუხლი.⁴⁰

თუმცა მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ „უფლებამოსილი პირის მიმართ განკარგვის ნამდვილობისათვის“ შემძენის კეთილსინდისიერება არაა საკმარისი პირობა. კერძოდ, როგორც ქართულ, ისე გერმანულ სამართალში საჭიროა სახეზე იყოს განკარგვისა და განკარგვითი გარიგების ნამდვილობისათვის დადგენილი სხვა წინაპირობებიც.

2. განკარგვის, როგორც გარიგების, ნამდვილობა

რამდენადაც განკარგვა გარიგებით ხორციელდება, მის მიმართაც მოქმედებს გარიგების ნამდვილობისათვის დადგენილი უზოგადესი ნორმები. გარიგება, თავის მხრივ, ერთი ან რამდენიმე ნების გამოვლენისაგან შედგება. ამიტომ მასზე ვრცელდება სკ-ის 51-ე მუხლითა და გსკ-ის 130-ე პარაგრაფით დადგენილი დებულებები ნების გამოვლენის ნამდვილობის თაობაზე.

გარდა ამისა, ვინაიდან განკარგვითი გარიგებების უმეტესობა ორმხრივ გარიგებას ანუ ხელშეკრულებას წარმოადგენს, მათი ნამდვილობისათვისაც გამოიყენება ის პირობები, რომლებიც დადგენილია ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის სკ-ის 327-ე და შემდგომი მუხლებით, ასევე გსკ-ის 145-ე და შემდგომი პარაგრაფებით. კერძოდ, განკარგვითი ხელშეკრულება მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება იყოს ნამდვილი, როდესაც სახეზე იქნება მხარეთა ურთიერთმფარავი ნების გამოვლენები, რომლებიც ამ ხელშეკრულების ყველა არსებით პირობას მოიცავენ.

განკარგვითი გარიგება, ისევე, როგორც ნებისმიერი სხვა გარიგება, შეიძლება გახდეს ბათილი ბათილობის რომელიმე წინაპირობის არსებობის შემთხვევაში. აგრეთვე, განკარგვითი გარიგების დამოუკიდებლად შეცილება (ვალ-

³⁸ Schulze, R., in: Schulze/Dörner/Ebert/Hoeren/Kemper/Saenger/Schreiber/Schulte-Nölke/Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 816, Rn. 6.

³⁹ დეტალურად იხ. ზარანდია, თ., სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2019, გვ. 295 და შემდგომი გვერდები.

⁴⁰ ზარანდია, თ., სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2019, გვ. 333 და შემდგომი გვერდები.

დებულებითი გარიგების შეცილების გარეშე) შესაძლებელია,⁴¹ რაც საბოლოოდ მის ბათილობას გამოიწვევს და, ამდენად, არ იქნება სახეზე „უფლებამოსილი პირის წინაშე ნამდვილი გარიგება“ სკ-ის 982-ე და 990-ე მუხლების გაგებით.

განკარგვითი გარიგების შეცილებასთანაა დაკავშირებული კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი: კერძოდ, საცილო განკარგვის შეცილების შემთხვევაში, გამოირიცხება განკარგვის მიმღების მიერ უფლების ნამდვილი შეძენა. პრობლემა წარმოიშობა მაშინ, როდესაც საცილო განკარგვითი გარიგების შეცილებამდე ამ განკარგვის მიმღები თავად მესამე პირზე განკარგავს მიღებულს. მაგალითად, ნივთზე საკუთრების გადაცემის შემდეგ შემძენი ამ ნივთს კიდევ ერთხელ ასხვისებს მესამე პირზე, მაგრამ თავდაპირველი გასხვისება საცილო განკარგვით განხორციელდა და მოგვიანებით შეცილების შესაგებელიც იქნა წარდგენილი. საინტერესოა, შეცილებამდე შუალედურ პერიოდში მესამე პირზე გამსხვისებელი უნდა ჩაითვალოს თუ არა განკარგვაზე უფლებამოსილ პირად. მართალია, ამ შუალედურ პერიოდში გარიგება ჯერ კიდევ ნამდვილად ითვლებოდა, მაგრამ შეცილების შემდგომი პერსპექტივიდან გარიგება ბათილი ხდება მისი დადების მომენტიდან. შესაბამისად, განმკარგავი არაუფლებამოსილ პირად უნდა იქნას მიჩნეული.⁴² გარდა ამისა, საინტერესოა, მესამე შემძენის კეთილსინდისიერების საკითხი. ვინაიდან გამსხვისებელი პირველი განკარგვითი გარიგების პოტენციური ბათილობის (ანდა „მერყევად ნამდვილობის“) შუალედურ პერიოდში ჯერ კიდევ მესაკუთრედ ითვლებოდა, მესამე შემძენი, ერთი შეხედვით, ყოველთვის კეთილსინდისიერი გა-

მოდის. თუმცა ასეთი გადანყვეტა სამართლებრივი ბრუნვის უსაფრთხოებას დაარღვევდა.

გსკ-ის 142 II პარაგრაფის თანახმად, პირი, რომელმაც იცოდა, ან რომელსაც უნდა სცოდნოდა საცილობის შესახებ, შეცილების შემთხვევაში განიხილება ისეთ პირად, რომელმაც იცოდა, ან რომელსაც უნდა სცოდნოდა გარიგების ბათილობის შესახებ.⁴³ ამგვარად, გერმანული მიდგომით, გარიგების პოტენციური ბათილობის ცოდნა ან გაუფრთხილებლობით არცოდნა მესამე პირს უთანაბრებს არაკეთილსინდისიერ შემძენს.⁴⁴ სამოქალაქო კოდექსი ამგვარ ჩანაწერს არ შეიცავს და, რადგანაც საქართველოში განკარგვის, როგორც გარიგების, სამართლებრივი ბუნება მაინცდამაინც აქამდე აღიარებული და გააზრებული არ ყოფილა, არც სასამართლო პრაქტიკაში ან სამეცნიერო ლიტერატურაში ვხვდებით ამასთან დაკავშირებულ რაიმე მოსაზრებას. ბრუნვის უსაფრთხოებისა და მხარეთა ინტერესების სათანადოდ დაცვის მიზნებიდან გამომდინარე, ურიგო არ იქნებოდა, თუკი ქართულ სამართლებრივ ტრადიციაშიც გადმოღებული იქნება გსკ-ის 142 II პარაგრაფის მსგავსი მიდგომა.

3. კაუზალური გარიგება, როგორც განკარგვის ნამდვილობის წინაპირობა

გერმანულ სამართალში აბსტრაქციის პრინციპის მოქმედება უზრუნველყოფს განკარგვითი გარიგების ნამდვილობას მაშინაც კი, როდესაც კაუზალური ვალდებულებითი გარიგება ბათილია,⁴⁵ ქართულ სამართალში კი აბსტრაქციის პრინციპის არარსებობის გამო და კაუზალულობის პრინციპის მოქმედების გამო განკარგვითი გარიგების და, შესაბამისად, განკარგვის ნამდვილობის წინაპირობას წარმოადგენს კაუ-

⁴¹ ამასთან დაკავშირებით იხ. რუსიაშვილი, გ., გამიჯვნის პრინციპი ქართულ სანივთო სამართალში, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 1/2019, გვ. 27 და იქ მითითებული ლიტერატურა; Mayer-Maly, T., in Münchener Kommentar zum BGB, 3. Aufl., 1993, § 142, Rn. 19; Heinrichs, in Palandt BGB Kommentar, 73. Aufl., 2014, § 142, Rn. 4; Dörner, H., in: Schulze/Dörner/Ebert/Hoeren/Kemper/Saenger/Schreiber/Schulte-Nölke/Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 142, Rn. 8.

⁴² Dörner, H., in: Schulze/Dörner/Ebert/Hoeren/Kemper/Saenger/Schreiber/Schulte-Nölke/Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 142, Rn. 8.

⁴³ კროპჰოლერი, ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, 2014, § 142, ველი 1 და შემდგომი.

⁴⁴ Dörner, H., in: Schulze/Dörner/Ebert/Hoeren/Kemper/Saenger/Schreiber/Schulte-Nölke/Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 142, Rn. 8.

⁴⁵ Brox, H./Walker, W. D., Allgemeiner Teil des BGB, 38. Aufl., 2014, Rn. 117 ff.

ზალური ვალდებულებითი გარიგების ნამდვილობაც.

გერმანულ სამართალში სრულიად შესაძლებელია ისეთი სამართლებრივი ვითარების წარმოდგენა, როდესაც არაუფლებამოსილი პირი სხვის ქონებას განკარგავს ნამდვილი განკარგვითი გარიგებით მაშინ, როდესაც მისი კაუზა – ვალდებულებითი გარიგება საერთოდ არ არსებობს ანდა ბათილია. ასეთი განკარგვა გამოიწვევს სანივთო უფლებრივი მდგომარეობის შეცვლას და უფლებამოსილი პირის წინაშეც ნამდვილი იქნება. ქართულ სამართალში ასეთი რამ შეუძლებელია. არაუფლებამოსილი პირის მიერ კაუზალური ვალდებულებითი გარიგების არარსებობის ან ბათილობის შემთხვევაში სხვისი ქონების ნამდვილი განკარგვა ვერ მოხდება. შესაბამისად, ასეთი „განკარგვა“ არც უფლებამოსილი პირის წინაშე იქნება ნამდვილი და, განსხვავებით გერმანიისაგან, არ მოექცევა სკ-ის 982 I მუხლისა და 990 I მუხლის რეგულირების ფარგლებში. ნივთის გადაცემის შემთხვევაში, უფლებამოსილ პირს ვინდიკაციის გზით, როგორც ნამდვილ მესაკუთრეს, ექნება საშუალება ნივთის უკან დაბრუნებისა, თუნდაც შემძენი იყოს კეთილსინდისიერი. გერმანულ სამართალში კი ვინდიკაცია გამოირიცხულია და გსკ-ის 816 I პარაგრაფის შესაბამისად უნდა მოხდეს უკუქცევა.

ამასთან დაკავშირებით ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში არსებობს გადაწყვეტილებაც.⁴⁶ კერძოდ, საქმის გარემოებები იყო შემდეგი: ა-მ, როგორც ბ-ს წარმომადგენელმა, დადო განკარგვითი გარიგება გ-სთან და გადასცა მას ბ-ს საკუთრებაში არსებულ ნივთზე საკუთრების უფლება. გ კეთილსინდისიერი შემძენი იყო, თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ ა-მ განკარგვითი გარიგება დადო ბათილი ვალდებულებითი გარიგების საფუძველზე (ვალდებულებითი გარიგება ბათილად იქნა ცნობილი სკ-ის 54-ე მუხლის საფუძველზე, რადგან მინდობილობა აღმოჩნდა ყალბი). სასამართლომ სწორად აღნიშნა, რომ ამ შემთხვევაში შემძენის კეთილსინდისიერების საკითხის შემოწმება უმნი-

შვნელოვანია, რადგან კაუზალური გარიგება მაინც ბათილია და განკარგვა უკვე ამის გამო ვერ იქნება ნამდვილი.⁴⁷

4. არანამდვილი განკარგვის მოწონება

სკ-ის 982 II მუხლის ძალიან ბუნდოვანი ფორმულირება გულისხმობს იმას, რომ უფლებამოსილ პირს შეუძლია არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული მის წინაშე არანამდვილი განკარგვის მოწონება მიღებულის უკან დაბრუნების სანაცვლოდ,⁴⁸ რის შედეგადაც განკარგვა იქცევა ნამდვილად, მაგრამ არაუფლებამოსილი პირი კვლავ არაუფლებამოსილად რჩება. არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული არანამდვილი განკარგვის ნამდვილად ქცევა მოწონებით ხდება სკ-ის 102 II მუხლის შესაბამისად.⁴⁹ ასეთი მოწონების შესაძლებლობა აღიარებულია გერმანულ სამართალშიც.⁵⁰ კერძოდ, გსკ-ის 185 II პარაგრაფის პირველი ალტერნატივა შეესაბამება სკ-ის 102 II მუხლს. ასეთი მოწონების შემდეგ აღმოიფხვრება ნაკლი „უფლებამოსილი პირის წინაშე ნამდვილი განკარგვის“ წინაპირობისა და გერმანიაში ამოქმედდება გსკ-ის 816 I პარაგრაფი, საქართველოს შემთხვევაში კი ცალკე მოთხოვნის საფუძველად გამოყოფილია სკ-ის 982 II მუხლი.

ასეთი მოწონება, როგორც წესი, გულისხმობს ბათილი განკარგვის ნამდვილად ქცევას იმ შემთხვევაში, როდესაც განკარგვა მოხდა არაუფლებამოსილი პირის მიერ და არც შემძენია კეთილსინდისიერი. საკითხავია, თუკი არაუფლებამოსილი პირის მიერ დადებული განკარგვითი გარიგების ბათილობა გამოწვეულია ნების გამოვლენის ნამდვილობის ზოგადი წინაპირობების არარსებობის ანდა ხელშეკრულების ნამდვილობის დამაბრკოლებელი რომელი-

⁴⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-464-434-2010; ზარანდია, თ., სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2019, გვ. 304 და შემდგომი.

⁴⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-464-434-2010; შდრ. ასევე ზარანდია, თ., სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2019, გვ. 304 და შემდგომი.

⁴⁸ შნიტგერი, ჰ./შატბერაშვილი, ლ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ონლაინკომენტარი gcc.ge, 2018, მუხ. 982, ველი 13 და შემდგომი.

⁴⁹ იხ. რუსიაშვილი, გ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 102, ველი 1 და შემდგომი.

⁵⁰ BGHZ 56, 134.

მე ზოგადი გარემოების გამო, შესაძლებელია თუ არა უფლებამოსილი პირის მიერ ამ გარიგების მოწონებით აღნიშნული ნაკლის აღმოფხვრა და გარიგების ნამდვილად ქცევა. გამოთქმული მოსაზრების⁵¹ საწინააღმდეგოდ, ამ საკითხს უარყოფითად უნდა გაეცეს პასუხი, რადგან ამ გაგებით მოწონება გულისხმობს გარიგების დადებისას ნების გამოვლენის მხოლოდ იმ ნაკლის აღმოფხვრას, რომელიც დაკავშირებულია ამ განკარგვითი გარიგების დადების უფლებამოსილებასთან. ე. ი. მოწონებით განკარგვითი გარიგება ნამდვილი უნდა გახდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მის ნამდვილობას მხოლოდ ის ფაქტი აფერხებდა, რომ გარიგებას დებდა უფლებამოსილების არმქონე პირი. უფლებამოსილი პირი განმკარგველსა და მესამე პირს შორის დადებულ გარიგებაში, მაგალითად, მოწონებით ვერ აღმოფხვრის ნების გამოვლენის ისეთ ნაკლს, როგორიცაა არსებით პირობებზე შეუთანხმებლობა, მოტყუება, იძულება ან ამორალურობა.

იგივე უნდა გავრცელდეს იმ შემთხვევებზეც, როდესაც არანამდვილი განკარგვა კაუზალური ვალდებულებითი გარიგების არარსებობის გამოა ბათილი. სკ-ის 102 II მუხლის გაგებით, მოწონება მიემართება თავად განკარგვას და არა მის კაუზალს – ვალდებულებით გარიგებას. უფლებამოსილი პირის უფლებამოსილება გულისხმობს სწორედ განკარგვის ანუ სანივთო უფლებრივი მდგომარეობის შეცვლის უფლებამოსილებას და მოწონებით იგი ნამდვილად ვერ აქცევს სხვა პირთა შორის დადებულ ვალდებულებით გარიგებას. სხვა პირთა შორის ვალდებულებითი გარიგების ნამდვილობაზე მესამე პირს რაიმე ზეგავლენის მოხდენის უფლებამოსილება, როგორც წესი, არ უნდა ჰქონდეს.⁵²

აქედან გამონაკლისს წარმოადგენს შემთხვევები, როდესაც უფლებამოსილი პირს აქვს როგორც განკარგვის, ისე სხვის მიერ დადებული ვალდებულებითი გარიგების მოწონების უფლებამოსილება. ეს ეხება წარმომადგენლობას. თუკი არაუფლებამოსილი პირი ვალდებულებითი გარიგების დადებისას მოქმედებს, როგორც წარმომადგენელი, მაგრამ არ აქვს წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება ან არღვევს მის ფარგლებს, წარმოდგენილ პირს შეუძლია ასეთი გარიგება მოიწონოს და ნამდვილად აქციოს, სკ-ის 111 I მუხლი. თუკი უფლებამოსილი პირის წინაშე არანამდვილ განკარგვას საფუძვლად დაედო წარმომადგენლის მიერ წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების გარეშე დადებული ვალდებულებითი გარიგება, უფლებამოსილი პირს შესაძლებლობა ექნება მოიწონოს როგორც ვალდებულებითი (სკ-ის 111 I მუხლი), ისე განკარგვითი გარიგება (სკ-ის 102 II) და ამით ნამდვილად აქციოს ეს უკანასკნელიც. მოწონების აქტი შეიძლება რეალობაში ერთი ქმედებით გამოიხატოს, თუმცა სამართლებრივი თვალსაზრისით ორი სხვადასხვა გარიგების მოწონება ხდება. ასეთ შემთხვევებში, სკ-ის 982 II მუხლი ნაწილი უპრობლემოდ შეიძლება ამოქმედდეს.

5. ნამდვილი განკარგვის მართლსაწინააღმდეგობა

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მრავალ გადაწყვეტილებაში ციტირებული ფორმულირებით, ხელყოფის კონდიქციისას მოთხოვნა „ხელყოფის არამართლზომიერებაში მდგომარეობს, რადგან თავად მოქმედება აკრძალული არ არის“.⁵³ აქ სასამართლო, სავარაუდოდ, ეყრდნობა გერმანულ მოძღვრებას შედეგისა და ქმედების მართლწინააღმდეგობის შესახებ და

⁵¹ იხ. მელაძე, გ., არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვითი გამოწვეული ხელყოფის კონდიქცია, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი 7/2020, გვ. 40.

⁵² ამიტომ არაა გასაზიარებელი მელაძის მოსაზრება (მელაძე, გ., არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვითი გამოწვეული ხელყოფის კონდიქცია, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი 7/2020, გვ. 40), რომლის თანახმადაც სკ-ის 102-ე მუხლის მე-2 ნაწილით შესაძლებელია ვალდებულებითი გარიგების მოწონებაც.

⁵³ იხ. მაგალითად: საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-472-448-2013; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-308-293-2013; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1545-1465-2017; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1247-1167-2017; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-852-796-2017; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-731-684-2017; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1459-2019; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1224-2019.

სრულიად არასწორად მიიჩნევა, რომ მართლსაწინააღმდეგო შედეგი შეიძლება დადგეს დაშვებული (აუკრძალავი) ქმედების გზით. შედეგის მართლსაწინააღმდეგობის თეორია ნიშნავს იმას, რომ სიკეთის ხელყოფა, როგორც შედეგი, მიუთითებს⁵⁴ მართლსაწინააღმდეგობაზე. თუმცა შედეგის მართლსაწინააღმდეგობის თეორიის მიხედვითაც, დამდგარი შედეგი არის არა მართლსაწინააღმდეგობის პირობა ანდა სულაც მართლსაწინააღმდეგობის არსი, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ მართლსაწინააღმდეგობის იდენტიფიცირების თითქმის უტყუარი ინდიკატორი, რომელსაც მხოლოდ კანონით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებები გააბათილებს. ამიტომაცაა, რომ შედეგის მართლსაწინააღმდეგობის მიმდევრები შედეგის დადგომის შემთხვევაში მართლსაწინააღმდეგოდ მიიჩნევენ არა თავად შედეგს, არამედ ამ შედეგის გამომწვევ ქმედებას.⁵⁵ განსხვავებული მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც მართლსაწინააღმდეგო შედეგი შეიძლება არსებობდეს მართლსაწინააღმდეგო ქმედების გარეშე, ზედმეტად მოძველებულია⁵⁶ იმისათვის, რომ XXI საუკუნეში გამოიყენოს სასამართლომ.

„მართლსაწინააღმდეგო შედეგის“ უზუსტო ცნებაში სასამართლოს შეიძლება ეგულისხმება შედეგის უმართლობა (რომელიც სახეზეა მაშინ, როდესაც ნებისმიერი გზით, თუნდაც ბუნებრივი კატასტროფით, დადგება ის შედეგი, რომლის თავიდან აცილებასაც სამართალი ისახავს მიზნად) და არა ის იდეა, რომ შედეგი შეიძლება იყოს თავისთავად მართლსაწინააღმდეგო ქმედებისაგან მოწყვეტილი. მართლაც, ხელყოფის კონდიქცია მოიცავს ბუნების ძალით გა-

მონვეული გამდიდრების კონდიქციასაც,⁵⁷ რაც, რა თქმა უნდა, აკრძალული ქმედება ვერ იქნება, მაგრამ ეს უფრო გამონაკლისია და სასამართლოც კონკრეტულ საქმეებში ამ შემთხვევებზე არ საუბრობს.⁵⁸ იგი სწორედ მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის შემთხვევებში უნოდებს ქმედებას დასაშვებს, რაც სრულიად მიუღებელია. კონკრეტულად არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვა კი შეიძლება იყოს არაბრალეული, მაგრამ ყოველთვის მართლსაწინააღმდეგო ანუ აკრძალული იქნება. ამაზე მიუთითებს თავად განმკარგველის „არაუფლებამოსილება“ – უფლებამოსილების გარეშე განხორციელებული ვერც ერთი ქმედება ვერ იქნება სამართლის მიერ დაშვებული.

ეს თეორიული მსჯელობა პრაქტიკულ მნიშვნელობას იძენს ხელყოფის კონდიქციისა და უსაფუძვლო გამდიდრების ურთიერთმიმართებასთან დაკავშირებით. უზენაესი სასამართლოს პოზიციით, ხელყოფის კონდიქცია გვაქვს მაშინ, როდესაც ქმედება აკრძალული არაა, სხვა შემთხვევაში კი „საქმე გვექნებოდა დელიქტთან და ზარალის ანაზღაურების მოთხოვნასთან“.⁵⁹ აქ სასამართლო ცდილობს სკ-ის 982-ე და 992-ე მუხლების შემადგენლობათა ისე გამი-

⁵⁷ König, Gutachten und Vorschläge zur Überarbeitung des Schuldrechtes, Köln 1981, 1550.

⁵⁸ შდრ. მელაძე, გ., არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვით გამონვეული ხელყოფის კონდიქცია, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი 7/2020, გვ. 37 და მომდევნო გვერდები, სადაც ავტორი განსხვავებული პერსპექტივიდან აკრიტიკებს სასამართლოს პოზიციას: აქ მიუღებლად მიჩნეული ხელყოფის კონდიქციის წინაპირობად მართლსაწინააღმდეგობის მოთხოვნა. მსჯელობა თავისთავად სწორია, რადგან ხელყოფის კონდიქციის მდგომარეობა ადამიანური ქმედების გარეშე – ე.ი. მართლსაწინააღმდეგობის გარეშე – შეიძლება დაფუძნდეს, თუმცა აქ მსჯელობა ზოგადად ხელყოფის კონდიქციას ეხება და არა კონკრეტულად განკარგვით ხელყოფის კონდიქციას. ეს უკანასკნელი მართლზომიერი ქმედებით განხორციელებული ვერ იქნება.

⁵⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-472-448-2013; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-308-293-2013; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1545-1465-2017; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1247-1167-2017; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-852-796-2017; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-731-684-2017; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1459-2019; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1224-2019.

⁵⁴ გერმ. *indiziert*, „ინდიცირებს“ – ამ უცხო სიტყვის ქართული სწორი შესატყვისია „უჩვენებს“, „მიუთითებს“ (შდრ. „ინდიკატორი“ ანუ „მაჩვენებელი“), თუმცა ლიტერატურაში მას უფრო მეტად თარგმნიან, როგორც „გულისხმობს“, რაც არასწორია და გაურკვევლობას იწვევს. ეს უკანასკნელი გაუმართლებელი თარგმანი საკითხს ისე წარმოაჩენს, თითქოს შედეგი მართლსაწინააღმდეგობის არსია.

⁵⁵ Staudinger, BGB Handkommentar, 8. Aufl., 2014, § 823, Rn. 72.

⁵⁶ Verde, Die Widerrechtlichkeit im Haftpflichtrecht, in: Jusletter 18. April 2016, S. 13 ff.

ჯვნას, რომ მათ შორის კონკურენცია არ არსებობდეს, რაც ასევე არასწორი პოზიციაა. მოთხოვნები ზიანის ანაზღაურებიდან და ხელყოფის კონდიქციიდან ერთდროულად შეიძლება არსებობდეს და ეს არა თუ პრობლემას ქმნის, არამედ ზოგ შემთხვევაში აუცილებელიცაა დაცვის ღირსი ინტერესების სათანადოდ დასაცავად.⁶⁰ არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებულმა ბრალეულმა განკარგვამ ერთდროულად შეიძლება წარმოშვას როგორც კონდიქციური, ისე ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა (შესაძლოა, ალტერნატიული მოთხოვნები), რისი მაგალითიც მომდევნო ქვეთავებშია ნაჩვენები (იხ. V. 2. ა.). ასეთ შემთხვევებში, დაცვის ღირსი ინტერესების სათანადო დაცვა შეუძლებელი იქნებოდა არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვის მართლწინააღმდეგობის უარყოფის შემთხვევაში.

V. არაუფლებამოსილი პირის მიერ სასყიდლიანი განკარგვის სამართლებრივი შედეგი

გსკ-ის 816 I 1 პარაგრაფი, რომელიც არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებულ სასყიდლიან განკარგვას ეხება, სამართლებრივი შედეგის სახით ითვალისწინებს არაუფლებამოსილი პირის მიერ უფლებამოსილი პირისათვის „განკარგვის შედეგად მიღებულის გადაცემას“ (გერმ. *Herausgabe des durch die Verfügung Erlangten*). სკ-ის 982 I მუხლი კი ამავე ფაქტობრივი გარემოებების დროს ითვალისწინებს შემდეგ სამართლებრივ შედეგს: არაუფლებამოსილმა პირმა განკარგვით მიყენებული ზიანი უნდა აუნაზღაუროს უფლებამოსილ პირს. საკითხავია, რა იგულისხმება და რა სხვაობა ან მსგავსება შეიძლება იყოს ამ ორ ჩანაწერს შორის.

1. ზიანის ანაზღაურება უსაფუძვლო გამდიდრების თავში

კანონის სიტყვასიტყვითი ფორმულირებით, სკ-ის 982 I მუხლის სამართლებრივი შედეგი ზიანის ანაზღაურებაა. ამავე მუხლის მეორე ნაწილის სიტყვასიტყვითი ფორმულირებაც აგრეთვე მიუთითებს ხელმყოფის მიერ დაუყოვნებლივ ზიანის ანაზღაურებაზე. ქართულ სამართლებრივ ლიტერატურაში კანონმდებლის ეს ჩანაწერი სამართლიანად გაკრიტიკებულია. თუმცა ამ კრიტიკისთვის თვალის შევლება საკმარისია იმის მისახვედრად, რომ კანონმდებლის უადგილო სიტყვები საკმაოდ დიდ გაუგებრობას იწვევს. მაგალითად, *ჰაინრიხ შნიტგერისა და ლია შატბერაშვილის* მოსაზრებით, ეს ჩანაწერი გაუგებრობაა და აქ ნაგულისხმევია ის, რომ „უნდა ანაზღაურდეს“ ხელყოფილი სამართლებრივი სიკეთის „საერთო ღირებულება“, მაშასადამე საბაზრო ფასი“⁶¹ (აეცხროს ხაზგასმა). ამ მოსაზრების საფუძველია ის, რომ შესაძლებელია ხელყოფილი ნივთის საბაზრო ფასი არ ემთხვეოდეს მიყენებული ზიანის ოდენობას.⁶² ეს მართლაც ასეა, მაგრამ „საბაზრო ფასის ანაზღაურება“ მაინც არაა კონდიქციისათვის ჩვეული სამართლებრივი შედეგი და უფრო მეტად ზიანის ანაზღაურებისაკენ იხრება. კონდიქციის არსი სხვის ხარჯზე მიღებულის უკან დაბრუნებაა და არა დანაკლისის ანაზღაურება. აქ მნიშვნელოვანია თვალსაწიერი: კერძოდ, კონდიქციის ოდენობა დგინდება იმის მიხედვით, თუ რა ოდენობით (ან რით) გამდიდრდა კონდიქციის მოვალე მაშინ, როდესაც ზიანის ანაზღაურების შემთხვევაში გადამწყვეტია დაზარალებულის დანაკლისი. ნივთის საბაზრო ღირებულება შეიძლება არ ემთხვეოდეს მიყენებული ზიანის ოდენობას, მაგრამ სწორ შემთხვევაში, იგი აგრეთვე არ ემთხვევა იმ გამდიდრების ოდენობას თუ რაობას, რითაც არაუფლებამოსილი პირი გამ-

⁶⁰ კონდიქციისა და ზიანის ანაზღაურების ურთიერთმიმართებასთან დაკავშირებით იხ. ასევე *მელაძე, გ.*, არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვით გამოწვეული ხელყოფის კონდიქცია, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი 7/2020, გვ. 36.

⁶¹ *შნიტგერი, ჰ./შატბერაშვილი, ლ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ონლაინკომენტარი gccc.ge, 2018, მუხ. 982, ველი 7.

⁶² იხ. *შნიტგერი, ჰ./შატბერაშვილი, ლ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ონლაინკომენტარი gccc.ge, 2018, მუხ. 982, ველი 8 და იქ მითითებული ლიტერატურა.

დიდრდა უფლებამოსილი პირის ხარჯზე. ამიტომ „ხელყოფილი სამართლებრივი სიკეთის საერთო ღირებულების“ ანდა „ნივთის საბაზრო ფასის“ უკან დაბრუნება არ გამოდის სწორი სამართლებრივი შედეგი უსაფუძვლო გამდიდრების თავში. მით უფრო ზედმეტია საუბარი საბაზრო ღირებულების „ანაზღაურებაზე“.⁶³

ღირებულების დაბრუნებაზე (და პრინციპულად არა „ანაზღაურებაზე“) საუბრობს დეტალურ კონიგის პროექტი, რომელსაც უსაფუძვლო გამდიდრების ქართული საკანონმდებლო მიდგომა დაეფუძნა. ამასთან დაკავშირებით სწორად აღნიშნავს გიორგი რუსიაშვილი, რომ ამით კონიგმა ხელყოფის კონდიცია აქცია კომპენსაციის მიღებაზე ორიენტირებულ მოთხოვნად მაშინ, როდესაც კონდიციის უპირველესი მიზანი უნდა იყოს მიღებულის უკან დაბრუნება, ხოლო ფულადი კომპენსაცია მხოლოდ ნატურით დაბრუნების შეუძლებლობის შემთხვევაში უნდა იქნას გამოყენებული.⁶⁴ ამდენად, აბსოლუტურად გამართლებული და გასაზიარებელია გიორგი რუსიაშვილის სარეფორმო წინადადება იმასთან დაკავშირებით, რომ სკ-ის 982-ე მუხლის ჩანაწერი „მოვალეა აუნაზღაუროს უფლებამოსილ პირს ამით მიყენებული ზიანი“ უნდა ჩანაცვლდეს სიტყვებით „ვალდებულია დაუბრუნოს უფლებამოსილ პირს ამის შედეგად მიღებული“.⁶⁵

თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ საკანონმდებლო ცვლილების გარეშეც, ამ სრულიად უადგილო ჩანაწერის გაგება, არ უნდა მოხდეს სიტყვასიტყვით, რადგან ეს გამოიწვევს კონდიციისა და ზიანის ანაზღაურების ერთმანეთ-

ში არევის; უფრო სწორად განკარგვით ხელყოფისას კონდიციური მოთხოვნის გაქრობას, რადგან განკარგვით ხელყოფისას ზიანის ანაზღაურებას ისედაც სრულად მოიცავს სკ-ის 992-ე მუხლი. ამ ორ ინსტიტუტს, გარდა განსხვავებული სამართლებრივი შედეგებისა, განსხვავებული წინაპირობებიც აქვს. კერძოდ, ზიანის ანაზღაურების აუცილებელი წინაპირობა (თუ არ ჩავთვლით რამდენიმე გამონაკლისს), ბრალის არსებობაცაა მაშინ, როდესაც კონდიციური მოთხოვნა ბრალს არ ეფუძნება. ამიტომ ნებისმიერ შემთხვევაში გვინევს კანონმდებლის მიერ შემოთავაზებული დათქმის გრამატიკული განმარტების მეთოდით ინტერპრეტაციაზე უარის თქმა. გვჩება სისტემური, ტელეოლოგიური და ისტორიული განმარტების მეთოდები, რომელთაგან უკანასკნელი მხარს დაუჭერდა კონიგის პროექტისეულ ვერსიას, რომელშიც ღირებულების უკან დაბრუნებაზეა საუბარი. თუმცა ეს განმარტება, როგორც უკვე ითქვა, არამიზანშეწონილია და რადგან სისტემური და ტელეოლოგიური განმარტებები სხვა მიმართულებითაც შეიძლება განვავითაროთ, არც ინტერპრეტაციის ერთადერთი ალტერნატივაა. შესაბამისად, ყველაზე მეტად მისაღები იქნებოდა, თუკი გიორგი რუსიაშვილის მიერ შემოთავაზებულ წინადადებას საკანონმდებლო ცვლილებებამდეც სწორ ინტერპრეტაციად მივიჩნივით ნორმის ამჟამინდელი რედაქციისა.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლო ხშირ შემთხვევაში სწორად განმარტავს სკ-ის 982 I მუხლის მოთხოვნისა და სამართლებრივი შედეგის რაობას. კერძოდ იგი სწორად აღნიშნავს, რომ აქ მიუხედავად „ზიანის ანაზღაურების“ ხსენებისა, საქმე არ გვაქვს რეალურად ამ ინსტიტუტთან და ბრალი, როგორც წინაპირობა, დანესებული არაა. აგრეთვე სწორია იმის აღნიშვნაც, რომ „ამ ნორმაში მითითებულ ზიანში იგულისხმება, მიღებულის დაბრუნების შეუძლებლობის შემთხვევაში, მისი ღირებულების ანაზღაურება“.⁶⁶ თუმცა, სამ-

⁶³ „ზიანის ანაზღაურების“ ცნების გამოყენების უმართებულობაზე იხ. რუსიაშვილი, გ., უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლის სარეფორმო წინადადება, 2020, გვ. 73 და შემდგომი გვერდები.

⁶⁴ რუსიაშვილი, გ., უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლის სარეფორმო წინადადება, 2020, გვ. 73 და შემდგომი გვერდები; იხ. ასევე იქვე მითითებული გადანყვეტილებები: BGH NJW 1995, 55; BGH ZIP 2002, 532; BGH NJW 2002, 1874.

⁶⁵ რუსიაშვილი, გ., უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლის სარეფორმო წინადადება, 2020, გვ. 70 და შემდგომი გვერდები; იხ. ასევე მელაძე, გ., არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვით გამოწვეული ხელყოფის კონდიცია, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი 7/2020, გვ. 35.

⁶⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-472-448-2013; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-308-293-2013; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-

წუხაროდ, სასამართლო ზოგჯერ თავისივე განმარტების საწინააღმდეგოდ მოქმედებს ამ ნორმის სუბსუმციისას. მაგალითად, ერთ-ერთ საქმეზე უზენაესმა სასამართლომ, მიუხედავად იმისა, რომ სწორად განმარტა ნორმა (ზემოთ მოყვანილი ციტატა სწორედ ამ გადაწყვეტილებიდანაა), პირს დააკისრა მიუღებელი შემოსავლის ანაზღაურება სკ-ის 982 I მუხლის საფუძველზე.⁶⁷

2. განკარგვით მიღებულის უკან დაბრუნება

როგორც უკვე აღინიშნა, სკ-ის 982-ე მუხლის I და II ნაწილების სამართლებრივ შედეგად სწორი ინტერპრეტაციის შედეგად უნდა მივიჩნიოთ „განკარგვით მიღებულის უკან დაბრუნება“. სწორედ ამგვარ სამართლებრივ შედეგს ითვალისწინებს გსკ-ის 816 I 1. თუმცა ეს ერთი შეხედვით ერთმნიშვნელოვანი სიტყვებიც კი გერმანულ სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს. არსებობს სამი ძირითადი პოზიცია, თუ როგორ შეიძლება იქნას გაგებული „მიღებულის უკან დაბრუნების ვალდებულება“.

ა. განკარგვით მიღებულის უკან დაბრუნება

დღეისათვის გერმანიაში გაბატონებული პოზიციის მიხედვით, განკარგვის შედეგად მიღებულში იგულისხმება ის, რაც არაუფლებამოსილმა პირმა საპასუხო შესრულების სახით მიიღო იმ გარიგების წყალობით, რომელიც საფუძვლად (causa) ედო განკარგვას.⁶⁸ მაგალითად, ნასყიდობის ფასი არაუფლებამოსილად განკარგული ნივთის სანაცვლოდ. ამ პოზიციის მიხედვით, მიხედვით, არაუფლებამოსილმა პირმა,

როგორც მოვალემ, უნდა დააბრუნოს ზუსტად ის ან იმის ოდენობა, რაც მიიღო, მათ შორის მაშინაც, როდესაც მიღებული თანხა აღემატება განკარგული ნივთის საბაზრო ღირებულებას. გერმანიაში ამ პოზიციას ამყარებს თავად კანონის სიტყვასიტყვითი ფორმულირებაც. გარდა ამისა, საგნის ღირებულების შეფასება და ამგვარად მოგების მიზნად დასახვაც სამართლებრივად საკუთრების უფლების და, შესაბამისად, განკარგვის უფლებამოსილების შემადგენელი ნაწილია. აქედან გამომდინარეობს ის, რომ ნივთის საბაზრო ღირებულების მიღების შემთხვევაშიც გამსხვისებელი სხვის, ე. ი. უფლებამოსილი პირის ხარჯზე მდიდრდება, რამდენადაც მის უფლებას იყენებს და ამგვარად ხელყოფს მას.⁶⁹

ამ პოზიციის მიხედვით, თუკი არაუფლებამოსილი პირი საგნის განკარგვის შედეგად მიიღებს საგნის საბაზრო ღირებულებაზე ნაკლებს, მას გსკ-ის 816-ე პარაგრაფის საფუძველზე ისევ და ისევ მხოლოდ რეალურად მიღებულის გადაცემა მოუწევს უფლებამოსილი პირისათვის და არა საბაზრო ღირებულებისა. ასეთი მიდგომა გამართლებულია, რადგან კონდიქციური ვალდებულება ბრალეულობას არ ეფუძნება. ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობა კი არ შეიძლება დიდ ტვირთად დაანევს პირს. ბრალის შემთხვევაში კი მოვალის ინტერესები დაცულია იმით, რომ მას იმ დანაკლისის ანაზღაურება, რაც ნივთის საბაზრო ღირებულებიდან და გამსხვისებლის მიერ რეალურად მიღებულს შორის სხვაობამ გამოიწვია, შეუძლია, მოითხოვოს დამატებით დელიქტური ზიანის ანაზღაურების წესების დაცვით.

გერმანიაში გაბატონებული ეს შეხედულება გასაზიარებელია საქართველოც, რადგან, ერთი მხრივ, იგი ზუსტად შეესაბამება კონდიქციის არსს და კარგად მიჯნავს მას დელიქტური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნისაგან, მეორე მხრივ კი ყველაზე სწორი და ზუსტად დაბალანსებული მიდგომაა ყველა მხარის დაცვის ღირსი ინტერესების გათვალისწინებით. თუმცა სა-

1545-1465-2017; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1247-1167-2017; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-852-796-2017; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-731-684-2017; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1459-2019; საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-1224-2019.

⁶⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლო N ას-308-293-2013.

⁶⁸ BGH NJW 97, 191.

⁶⁹ Schulze, R., in: Schulze/Dörner/Ebert/Hoeren/Kemper/Saenger/Schreiber/Schulte-Nölke/Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 816, Rn. 9.

ქართველოს უზენაესი სასამართლოს პოზიციის გაზიარების შემთხვევაში, რომლის მიხედვითაც განკარგვის ხელყოფა ყოველთვის აუკრძალავ ქმედებას გულისხმობს, კონდიქციასთან ერთად ზიანის ანაზღაურება შეუძლებელი გამოდის, რაც არასწორია (ამის თაობაზე იხ. ზემოთ IV. 6.).

ბ. უკან დასაბრუნებელი ოდენობის შეზღუდვა განკარგულის საბაზრო ღირებულებით

გერმანიაში გამოთქმულია განსხვავებული მოსაზრებაც, რომლის თანახმადაც, მართალია, არაუფლებამოსილმა პირმა, როგორც მოვალემ, უნდა დააბრუნოს განკარგვის შედეგად მიღებული, მაგრამ უკან დასაბრუნებლის ოდენობა უნდა შეიზღუდოს განკარგული საგნის საბაზრო ღირებულებით.⁷⁰ ამ მოსაზრების თანახმად, ის, რაც აღემატება საგნის ობიექტურ ღირებულებას, არაუფლებამოსილ გამსხვისებელს მიღებული აქვს არა სხვის ხარჯზე, არამედ თავისი ქმედების თუ მოხერხებულობის შედეგად. ამიტომ ეს ზედმეტი ღირებულება არ უნდა ექვემდებარებოდეს უკან დაბრუნებას უსაფუძვლო გამდიდრების წესების მიხედვით.

უპირველესად, ამ მოსაზრების საწინააღმდეგოდ უნდა ითქვას, რომ საგნის ღირებულების შეფასება და ამგვარად მოგების მიზნად დასახვაც სამართლებრივად საკუთრების უფლების და, შესაბამისად, განკარგვის უფლებამოსილების შემადგენელი ნაწილია. აქედან გამომდინარეობს ის, რომ ნივთის საბაზრო ღირებულების მიღების შემთხვევაშიც გამსხვისებელი სხვის, ე. ი. უფლებამოსილი პირის ხარჯზე მდიდრდება, რამდენადაც მის უფლებას იყენებს და ამგვარად ხელყოფს მას.⁷¹ გარდა ამისა, ეს პოზიცია ერთგვარად წაახალისებდა არაუფლებამოსილ პირს, განკარგოს სხ-

ვისი ქონება, რადგან ზედმეტად მიღებული თანხის უკან დაბრუნება სხვაგვარად (მაგალითად ზიანის ანაზღაურებით) შეუძლებელია და ეს თანხა საბოლოოდ რჩება არაუფლებამოსილ პირს. ასეთი შედეგი კი გაუმართლებელია, რადგან მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით მიღებული შემოსავლის უკუქცევის სამართლებრივ გზას არ ტოვებს. აქედან გამომდინარე, ეს მოსაზრება უარსაყოფია.

გ. ვალდებულებისაგან გათავისუფლება, როგორც განკარგვის შედეგად მიღებული

მესამე მოსაზრების მიხედვით, გსკ-ის 816 პარაგრაფის გაგებით განკარგვის შედეგად მიღებულში უნდა ვიგულისხმოთ განკარგვის საფუძვლად დადებული კაუზალური ვალდებულებითი გარიგებით ნაკისრი ვალდებულებისაგან გათავისუფლება.⁷² ამ შეხედულებას საფუძვლად უდევს ის აზრი, რომ განკარგვის მიმღების მიერ ვალდებულებითი გარიგების შესრულება, რის შედეგადაც არაუფლებამოსილი გამსხვისებელი იღებს გასხვისების საპასუხო შესრულებას, სამართლებრივად არაა კავშირში განკარგვასთან გამიჯვნისა და აბსტრაქციის პრინციპების გამო. თანხა, რომელსაც იღებს არაუფლებამოსილი პირი, არის განკარგვის მიმღების მიერ თავისი ნამდვილი ვალდებულების შესრულება გამსხვისებლის წინაშე. ამდენად, გამსხვისებელი ამ თანხის მიღებისას არც სხვის ხარჯზე მდიდრდება და არც უსაფუძვლოდ. ერთადერთი რამ, რის გამოც არაუფლებამოსილი გამსხვისებელი შეიძლება უფლებამოსილი პირის ხარჯზე გამდიდრებულად მივიჩნიოთ, არის მის მიერ ნაკისრი ვალდებულების გაქარწყლება. განკარგვასთან უშუალოდ მიზეზობრივად დაკავშირებულია სწორედ ამ განკარგვის შედეგად ვალდებულების გაქარწყლება, ხოლო გასხვისების საპასუხო შესრულება მიზეზობრივად არაა დაკავშირებული განკარგვასთან, არამედ ნამდვილ კაუზალურ ვალდებულებით გარიგებასთან.

⁷⁰ Larenz, K./Canaris, C. W., Lehrbuch des Schuldrechts Band II/2: Besonderer Teil/ 2. Halbband, 13. Auflage, 1994, § 72, I, 2 a.

⁷¹ Schulze, R., in: Schulze/Dörner/Ebert/Hoeren/Kemper/Saenger/Schreiber/Schulte-Nölke/Staudinger (Hrsg.) Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 8. Aufl., § 816, Rn. 9.

⁷² Medicus, D./Petersen, J., Bürgerliches Recht, 27. Aufl., 2019, Rn. 723.

ამ მოსაზრების გაზიარების შემთხვევაში, უკან უნდა დაბრუნდეს იმ ვალდებულების ღირებულება, რისგანაც გათავისუფლდა არაუფლებამოსილი გამსხვისებელი. ეს ღირებულება კი არის განკარგული საგნის ობიექტური საბაზრო ღირებულება. ამდენად, შედეგის თვალსაზრისით ამ მიდგომას მიეყვართ კონიგის მიერ შემოთავაზებულ მონესრიგებასთან, რომელიც ქართველმა კანონმდებელმა გადმოიღო საქართველოს სამოქალაქო კოდექსშიც. თუმცა დასაბუთება ამ შემთხვევაში გაცილებით უფრო მყარად გამოიყურება. მიუხედავად ამისა, შედეგი არამიზანშეწონილია და ეს მოსაზრებაც ვერ იქნება გასაზიარებელი.

გარდა ამისა, ამ მოსაზრებას არც გერმანიაში და არც საქართველოში არ აქვს საკანონმდებლო დასაყრდენი. კერძოდ, გსკ-ის 816 I 2 პარაგრაფი ითვალისწინებს არაუფლებამოსილი პირის მიერ უსასყიდლო განკარგვის შედეგად განკარგვის მიმღების მიერ მიღებული უკან დაბრუნების ვალდებულებას. ასეთივე ნორმას შეიცავს სკ-ის 990 I მუხლიც. თუკი გავიზიარებდით *მედიკუსისა და პეტერსენის* ზემოაღნიშნულ მოსაზრებას, მაშინ სრულიად გაუგებარი გახდებოდა, რატომ მიჰნავს კანონმდებელი ერთმანეთისაგან სასყიდლიან და უსასყიდლო განკარგვას შედეგობრივი თვალსაზრისით, რადგან არაუფლებამოსილი პირი კაუზალური ვალდებულებითი გარიგებით ნაკისრი ვალდებულებისაგან თავისუფლდება უსასყიდლო განკარგვის შემთხვევაშიც და, ამ გაგებით, მდიდრდება. შესაბამისად, ცხადი ხდება, რომ კანონმდებელი განკარგვის შედეგად მიღებულში გულისხმობს სწორედ ვალდებულებითი გარიგების საფუძველზე მიღებულ სანაცვლო შესრულებას, რომელსაც არაუფლებამოსილი პირი მხოლოდ სასყიდლიანი განკარგვის დროს იღებს.

VI. არაუფლებამოსილი პირის მიერ უსასყიდლო განკარგვის სამართლებრივი შედეგი

არაუფლებამოსილი პირის მიერ უსასყიდლო განკარგვის სამართლებრივ შედეგს აწესრიგებს სკ-ის 990 I მუხლი, რომლის თანახმადაც,

„ის პირი, რომელმაც ამ განკარგვის შედეგად უშუალო სამართლებრივი სარგებელი მიიღო, მოვალეა მიღებული გადასცეს უფლებამოსილ პირს.“ გერმანულ კანონმდებლობაშიც არაუფლებამოსილი პირის მიერ უსასყიდლო განკარგვის შემთხვევაში, გსკ 816-ე პარაგრაფის თანახმად, იმ პირს, რომელმაც განკარგვის შედეგად უშუალოდ მიიღო სამართლებრივი სარგებელი, ეკისრება განკარგვის შედეგად მიღებულის უკან დაბრუნების მოვალეობა.

თვალშისაცემია, რომ სკ-ის 990-ე მუხლის სამართლებრივი შედეგი სწორადაა ჩამოყალიბებული და ამით უპირისპირდება ზემოთ განხილულ სკ-ის 982-ე მუხლს. ეს კიდევ ერთხელ მიუთითებს იმაზე, რომ ამ უკანასკნელი მუხლის სამართლებრივი შედეგი კანონმდებლის შეცდომაა და მისი სწორი გაგება მიღებულის უკან დაბრუნების მოვალეობა უნდა იყოს, მათ შორის სისტემური განმარტებითაც, რამდენადაც სრულიად გაუგებარია, ძალიან მსგავსი შემადგენლობის მქონე ეს ორი ნორმა ორ სრულიად განსხვავებულ სამართლებრივ შედეგს რატომ უნდა იწვევდეს.

გარდა ამისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული კანონმდებლობის მიხედვით არაუფლებამოსილი პირის მიერ საგნის უსასყიდლო განკარგვა საკმაოდ შეზღუდულია. კერძოდ, სკ-ის 187-ე მუხლის II ნაწილის პირველი წინადადების მეოთხე ვარიანტის თანახმად, კეთილსინდისიერი შემძენი ვერ გახდება ნივთის მესაკუთრე, თუ ეს ნივთი შემძენმა უსასყიდლოდ მიიღო. ეს შეზღუდვა დაწესებულია მხოლოდ უძრავ ნივთებზე. აგრეთვე, ამავე მუხლის მეორე წინადადებიდან გამომდინარე, ეს შეზღუდვა არ ვრცელდება ფულის, ფასიანი ქაღალდებისა და აუქციონზე გასხვისებული ნივთების მიმართ. უსასყიდლო განკარგვისას კეთილსინდისიერი შემძენის გამორიცხვას ქართულ სამართალში ხსნიან „უსასყიდლო შემძენის საკამათო ბუნებით“⁷³ ანდა „არამტკიცე ხასიათით“.⁷⁴ ასეთ შეზღუდვას გერმანული სამოქალაქო სამართალი

⁷³ ზარანდია, თ., სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2019, გვ. 335 და იქ მითითებული ლიტერატურა.

⁷⁴ ზოიძე, ბ., ქართული სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2003, გვ. 99; ზარანდია, თ., სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, 2019, გვ. 354.

არ იცნობს. გერმანიაში არაუფლებამოსილი პირის მიერ უსასყიდლო განკარგვის შემთხვევაში, იქნება ეს მოძრავი თუ უძრავი ნივთი, კეთილსინდისიერი შემძენი ხდება მესაკუთრე და თავდაპირველ მესაკუთრეს მისგან გსკ-ის 816 I 2 პარაგრაფიდან აქვს კონდიქციური მოთხოვნის უფლება. საქართველოში, რადგან გარიგების უსასყიდლოობის დროს საკუთრება არ გადადის კეთილსინდისიერ შემძენზე, თავდაპირველი მესაკუთრე ინარჩუნებს საკუთრებას და შეუძლია ვინდიკაციის გზით მოითხოვოს ნივთის დაბრუნება. საერთო ჯამში, შეიძლება ითქვას, რომ სკ-ის 187 II მუხლის ამ ჩანაწერის გამო, საკმაოდ შევიწროვებულია სკ-ის 990 I მუხლით მოწესრიგებულ ვითარებათა ფარგლები, რადგან არაუფლებამოსილი პირის მიერ უძრავი ნივთის უსასყიდლოდ გასხვისება ისედაც საკმაოდ იშვიათი შემთხვევაა.

განკარგვის უსასყიდლოება გულისხმობს იმას, რომ განმკარგავი საპასუხო შესრულებას არ უნდა იღებდეს, მათ შორის, არც მესამე პირების სასარგებლოდ. შერეული ჩუქების ხელშეკრულების დროს, გაბატონებული მოსაზრების მიხედვით, უნდა მოხდეს ანონ-დანონა და საკითხი უნდა გადაწყდეს იმის მიხედვით, თუ რომელი ნაწილია უფრო მეტი, უსასყიდლო თუ სასყიდლიანი.⁷⁵

გერმანულ სამეცნიერო ლიტერატურაში მიმდინარეობს დავა იმასთან დაკავშირებით, უნდა გაუთანაბრდეს თუ არა სამართლებრივად უსასყიდლო შეძენას ისეთი შემთხვევები, როდესაც კეთილსინდისიერი პირი შეიძენს საკუთრებას ნამდვილი განკარგვის შედეგად, მაგრამ სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე, ე. ი. კაუზალური ვალდებულებითი გარიგების გარეშე. ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრებების ერთი ნაწილი მხარს უჭერს ამ დროს გსკ-ის 816 I 2 პარაგრაფის ანალოგიის წესით გამოყენებას.⁷⁶ ამ მოსაზრების თანახმად, თავდაპირველ უფლებამოსილ პირს შეუძლია ნივთის გადაცემა მოითხოვოს უსასყიდლო შემძენისაგანაც, როდესაც მან ნივთი არაუფლებამოსილი პირი-

საგან მიიღო. ამის საპირისპიროდ, გაბატონებული შეხედულება უარყოფს ამ მოსაზრებას და საზოგადოდ გამორიცხავს უსაფუძვლო და უსასყიდლო შეძენის გათანაბრებას იმაზე მითითებით, რომ უსასყიდლო კეთილსინდისიერი შემძენის ინტერესები დაცვის ღირსია.⁷⁷ ქართულ სამართალში ეს სამეცნიერო დავა სრულიად უმნიშვნელოა, ვინაიდან ქართულ სამოქალაქო სამართალში კაუზალობის პრინციპის მოქმედების გამო შეუძლებელია, არსებობდეს კეთილსინდისიერი შეძენა ნამდვილი განკარგვით მაშინ, როდესაც ამის საფუძვლად დადებული ვალდებულებითი გარიგება ბათილია.

VIII. შეჯამება

ქართული და გერმანული სამართალის მოწესრიგება განკარგვით ხელყოფის კონდიქციასთან დაკავშირებით საკმაოდ მსგავსია. განსხვავებულ მოწესრიგებას რიგ შემთხვევებში იწვევს ერთი მხრივ, გერმანულ სამართალში მოქმედი აბსტრაქციის პრინციპი, რომელიც ქართულ სამართალში უარყოფილია და მეორე მხრივ, კაუზალობის პრინციპი, რომელიც ქართულ სამართალში აბსტრაქციის პრინციპის ნაცვლად მოქმედებს.

ქართულ სამართალში აღიარებულ უნდა იქნას გამიჯვნის პრინციპი. არაა გასაზიარებელი მოსაზრება, რომ განკარგვა მხოლოდ და მხოლოდ რეალაქტია. განკარგვა მიჩნეულ უნდა იქნას სრულყოფილ გარიგებად, რომლის ნამდვილობისათვისაც მოქმედებს ნების გამოვლენისა და გარიგების ნამდვილობის ზოგადი წინაპირობებიც. განსხვავებით გერმანული მიდგომისაგან, განკარგვა ნამდვილი ვერ იქნება მაშინ, როდესაც ვალდებულებითი გარიგება ბათილია. ეს ავინროებს სკ-ის 982-ე და 990-ე მუხლების ფარგლებს გსკ-ის 816-ე პარაგრაფთან შედარებით.

ქართველი კანონმდებლის უცნაური გადაწყვეტილება, რომლის მიხედვითაც ხელყოფის კონდიქციის სამართლებრივი შედეგი ზიანის ანაზღაურებაა, უნდა ჩაითვალოს შეცდომად.

⁷⁵ BGH WM 64, 616.

⁷⁶ Grunsky, W., Bereichungsansprüche bei rechtsgrundloser Verfügung eines Nichtberechtigten, JZ 62, 208; BGHZ 37, 363.

⁷⁷ Esser, J./Weyers, H. L., Schuldrecht, Band II Besonderer Teil, 2000, § 50, II, 3.

ამ ჩანაწერის განმარტება კი, მიზანშეწონილია, მოხდეს არა ისტორიული მეთოდით, არამედ ტელეოლოგიური და სისტემური განმარტების

მეთოდების გზით. სწორი უნდა იყოს განმარტება, რომლის მიხედვით, უნდა მოხდეს განკარგვის შედეგად მიღებული უკან დაბრუნება.